

Vohlídalová, M. (ed.), Šaldová, K., Tupá, B. 2010. *Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: analýza, souvislosti, řešení*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 127 s.

Abstrakt

Předkládaná studie se věnuje problematice sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí v ČR z několika různých perspektiv. Výzkumnou část založenou na analýze kvalitativních a kvantitativních dat doplňuje kapitola věnovaná představení politik, nástrojů a procedur, které používají anglosaské univerzity k boji proti sexuálnímu obtěžování. Monografii uzavírají konkrétní doporučení pro vysoké školy v ČR, jak proti sexuálnímu obtěžování v akademickém prostředí postupovat. Výzkum, jehož výsledky prezentuje tato monografie, proběhl na vybrané fakultě pražské vysoké školy mezi lety 2008 a 2009. Zaměřil se přitom výhradně na obtěžování studujících ze strany vyučujících. Na kvantitativní dotazníkové šetření, které zahrnovalo 700 studujících bakalářského a magisterského studijního programu, navazovala kvalitativní studie 18 hloubkových rozhovorů se studenty a studentkami bakalářského, magisterského a doktorského studia. Přes všechna omezení výzkumu vyšlo najevo, že sexuální obtěžování v českém vysokoškolském prostředí nepochybně existuje a že si tento fenomén zasluhuje naši pozornost. Kvantitativní studie ukázala, že na vybrané fakultě se s nějakou z forem obtěžování setkala 67 % dotázaných. V našem výzkumu jsme vycházely z široké operacionalizace sexuálního a genderového obtěžování, která zahrnuje různé formy obtěžování od měkkých (jako např. nevhodné komentáře, poznámky nebo vtipy) až po ty nejtvrděší (např. vydírání, osahávání nebo fyzické napadení). Přestože se studující nejčastěji setkávali s měkkými formami genderového obtěžování, výjimkou nebyli ani ti se zkušenostmi s tvrdými formami obtěžování, jako je vydírání nebo nežádoucí fyzický kontakt. Vzhledem k extrémní mocenské nerovnováze mezi studujícími a vyučujícími na straně jedné a absenci jakýchkoliv ošetření tohoto problému na vysokých školách v ČR na straně druhé mají studující jen velice omezenou možnost se obtěžujícím chování ze strany vyučujících bránit. Určité řešení přitom nabízí zahraniční univerzitní politiky zaměřené na boj proti tomuto jevu. Stanovení definice sexuálního obtěžování, procedur pro řešení a sankcí za porušení pravidel korektního chování jsou na rozdíl od českého vysokoškolského prostředí běžnou součástí antidiskriminačních politik prestižních anglosaských univerzit.

Shrnutí

Monografie, která byla zpracována v rámci výzkumného projektu poskytnutého Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v ČR „Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: analýza genderových bariér a rozvoj talentů“ a projektu „Národního kontaktního centra-ženy a věda“, představuje jednu z prvních studií problematiky sexuálního obtěžování v terciárním vzdělávání, která byla provedena v České republice. Cílem této publikace není pouze představit výsledky výzkumu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, ale také přispět k řešení tohoto problému v ČR. Studie, která byla realizována v letech 2008–2009, je rozdělena do tří základních částí. Kvantitativní a kvalitativní výzkumnou sondu doplňuje část věnovaná vytváření antidiskriminačních politik a jejich zavádění do praxe, kterou uzavírají konkrétní doporučení a návrhy pro vysoké školy a univerzity. V našem výzkumu jsme se zaměřili pouze na jednu z forem obtěžování, a to na obtěžování studujících ze strany vyučujících. Vycházíme z teoretického zázemí genderových a feministických studií, které nahlízejí na sexuální obtěžování jako na akt zneužití moci a jednu z forem diskriminace.

V první teoretické kapitole s názvem „Sexuální obtěžování: výzkumný, legislativní a kulturně-historický kontext“ se Marta Vohlídalová zabývá zasazením problematiky sexuálního obtěžování do širšího kontextu – legislativního, kulturně-historického a výzkumného. Dochází ke zjištění, že tomu, aby byla problému sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí věnována v České republice náležitá pozornost, brání několik překážek. Kvůli nedostatečné veřejné diskusi o tématu a nedostatečnému výzkumnému zmapování problému zůstává sexuální obtěžování ve vzdělávání stále relativně neviditelné, přičemž není mnoho příležitostí k tomu, aby se formovala určitá sociálně sdílená představa o tom, co je sexuální obtěžování, jakých nabývá forem a jaké může mít dopady. Sexuální obtěžování je jako genderové a feministické téma odmítáno a zlehčováno jako přehnaný a uměle vytvořený problém importovaný ze zahraničí a spíše než jako strukturální problém bývá považováno za osobní selhání konkrétního jedince. Dlouhou tradici nemá v českém právním řádu ani samotné vymezení sexuálního obtěžování a jeho explicitní označení za jednu z nelegálních forem jednání. Zatímco v anglosaských zemích má tato kodifikace dlouholetou tradici, v ČR se stala součástí právního řádu teprve nedávno.

Druhá kapitola „Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí v číslech: kvantitativní studie vybrané fakulty pražské vysoké školy“, jejíž autorkou je Marta Vohlídalová, je věnována

výsledkům kvantitativního dotazníkového šetření provedeného na vybrané fakultě pražské vysoké školy, které zahrnovalo 700 respondentů z řad bakalářských a magisterských studentů a studentek. Analýza je strukturována podle klíčových témat, kterými jsou zkušenosti studujících s různými formami obtěžujícího chování ze strany vyučujících, vymezení sexuálního obtěžování samotnými studujícími a představy studujících o možnosti řešit problém sexuálního obtěžování v rámci své školy. Autorka dochází k závěru, že sexuální obtěžování představuje problém, který se na vysoké škole vyskytuje. Z výzkumu zkušeností studentů a studentek vyplynulo, že s některou formou obtěžování se během studia setkala velká část dotázaných – 67 %. Výzkum vycházel z poměrně široké operacionalizace sexuálního obtěžování Luisy Fitzgerald

[1993], která pod sexuální obtěžování zahrnuje různé formy chování od mírnějších (jako jsou různé nevhodné komentáře, poznámky nebo vtipy) až po ty nejtvrďší (jako vydírání nebo fyzický kontakt). Přestože se studující nejčastěji setkávají s měkčími formami obtěžování náležejícími k genderovému obtěžování (66 % dotázaných), výjimkou nejsou ani zkušenosti s nejtvrďšími formami obtěžování spadajícími do skupiny sexuálního nátlaku (kam patří např. vydírání nebo nežádoucí fyzický kontakt), s nimiž se setkala 9 % studujících. S nevíтанou sexuální pozorností, která zahrnuje např. pozvání na soukromé schůzky mimo školu, se setkala 18 % studujících, především žen. Kvantitativní analýza dále odhalila, že přestože se se sexuálním obtěžováním setkává 67 % studujících, pouze necelá 3 % dotázaných svoji zkušenost jako sexuální obtěžování označuje. Pod sexuální obtěžování totiž mnozí studenti a studentky zahrnují především tvrdší formy obtěžování spadající do kategorie sexuálního nátlaku, k genderovým formám obtěžování pak zůstávají značně tolerantní. Kvantitativní studie dále odhalila, že studující jsou často bezradní, pokud se snaží potenciální (či skutečné) problémy s obtěžováním řešit – kolem 70 % studujících nemá představu, jak by v dané situaci postupovali. Přes 77 % studentek a 55 % studentů by přitom uvítalo zavedení určitých pravidel a procedur pro řešení této problematiky.

Třetí kapitolou je společná kvalitativní analýza autorek Kateřiny Šaldové, Barbory Tupé a Marty Vohlídalové. Na základě 18 hloubkových rozhovorů se studujícími předkládají tři dílčí studie zaměřené na témata, jimž se věnovala kvantitativní analýza. V podkapitole „Kde začíná sexuální obtěžování: definice očima studujících“ si Marta Vohlídalová položila otázku, jakým způsobem vymezují sexuální obtěžování studenti a studentky. Zaměřila se v ní zejména na individuální proces konstrukce hranic, kde podle studujících začíná sexuální obtěžování. Zjištění týkající se výskytu sexuálního obtěžování ze strany vyučujících rozvíjí podkapitola „Způsoby uplatňování moci vyučujícími: zkušenosti studentů a studentek se sexuálním obtěžováním“. Kateřina Šaldová spolu s Martou Vohlídalovou v ní sledují, s jakými formami obtěžujícího chování se na vysokých školách studující setkávají, jakým způsobem o svých zážitcích hovoří a jaké strategie volí, aby se s jednotlivými případy sexuálního obtěžování vyrovnali. Posledním, avšak neméně důležitým tématem kvalitativní analýzy byly představy studujících o řešení problému sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí. Na jejich názory týkající se řešení sexuálního obtěžování na úrovni vysoké školy a nástrojů, které považují za důležité pro účinný boj proti tomuto fenoménu, se zaměřuje podkapitola Barbory Tupé s názvem „Co chtějí a komu věří vysokoškolští studenti a studentky? Nedostatek informací o sexuálním obtěžování jako klíčový problém českého vysokoškolského prostředí“. Kvalitativní analýza přitom do velké míry potvrdila výsledky kvantitativní studie. Také z ní vyplynulo, že se sexuální obtěžování na dané fakultě vyskytuje, přičemž formy obtěžování, o nichž studující vypovídali, se pohybovaly od těch nejllehčích až po ty nejtěžší. Absence vysokoškolských politik pro potírání sexuálního obtěžování spolu s výraznou nerovnováhou moci mezi postavením učitele a studujících vede studentky a studenty k různým strategiím zvládnání situací obtěžování – od nejobvyklejšího pasivního snášení, přes snahu využít situaci ve svůj prospěch až po podání oficiální stížnosti nebo cílené vyhýbání se „agresorovi“. Důležitou roli v možnosti adekvátně reagovat na takové situace přitom hraje také absence jakýchkoliv mechanismů prevence ze strany univerzity. Jak se však ukázalo, studentům a studentkám nejenže chybí informace, ale především důvěra k zaměstnancům školy a v jejich ochotu případy sexuálního obtěžování řešit vstřícně ke studujícím.

Ve čtvrté kapitole „Jak vytvářet politiky zahrnující problematiku sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí a jak je zavádět do praxe?“ představují Kateřina Šaldová, Barbora Tupá a Marta Vohlídalová opatření, která proti sexuálnímu obtěžování používají zahraniční (především anglosaské) univerzity. Kromě způsobu, jakým připravit definici sexuálního obtěžování, koncipovat procedury pro řešení stížností a jak tyto politiky zavádět do praxe, autorky v závěru publikace formulují doporučení pro vysoké školy, jak postupovat v boji proti sexuálnímu obtěžování.